

Мельник Ярослава. ...І остання часть дороги. Іван Франко в 1908–1916 роках / вид. 2-ге, випр. і доп. Дрогобич: Коло 2016. 440 с.

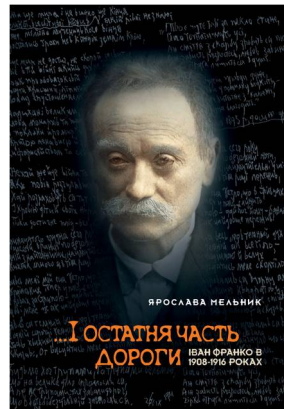
У монографії на основі джерельного матеріалу, значну частину якого вперше введено в науковий обіг, висвітлено постать Івана Франка останніх років життя, біографічну зумовленість його творчої спадщини, залежність її від життєвої основи, від особливостей психофізичної структури особистості автора.

Біографія І. Франка останніх років життя привертає увагу трагічною постаттю її автора, драматизмом особистого життя письменника, складною природою його душевного світу, непростими взаєминами зі сучасниками. Не менший інтерес становлять і неоднозначні сторінки творчого доробку письменника цього періоду.

Особливо трагічним змістом у житті І. Франка наповнено 1908 рік – переломну лінію в особистій і творчій біографії Франка. Рік 1908-й, однак, не був початком отої фатальної драми, яка обернула подальшу путь письменника на «муки і кару». Невиліковна недуга вже давно підточувала Франків організм. Болючі візії та галюцинації, «переслідування з боку ворожих духів» (за словами І. Франка, найбільше з боку «духа Драгоманова») – одні з численних виявів хвороби письменника. У монографії розкрито причини Франкового «комплексу» М. Драгоманова в останні роки життя І. Франка, висунуто припущення щодо ймовірних причин появи деяких візій, наведено прижиттєвий і сучасний діагнози хвороби письменника.

Тяжка недуга не вплинула на домінують рису особистості І. Франка – його одержимість у праці. Біографічні обставини творчості письменника цього періоду розкрито на основі численних біографічних джерел: епістолярної спадщини І. Франка (зокрема не публікованих донедавна деяких листів, датованих 1908 р.), автобіографічних матеріалів найрізноманітнішого характеру (як-от «Історії моєї хвороби», що так само донедавна зберігалася тільки в рукописах), кореспонденції та мемуарів першого кола Франкового оточення, повідомлень тогочасної преси про стан здоров'я І. Франка. Його хвороба – зазначено у книзі – викликала в Україні загальні тривогу та занепокоєння. Висвітлено, зокрема, те, як відгукнулася українська громадськість на матеріальну скруту письменника, позбавленого в час недуги літературних заробітків.

Різні аспекти проблеми «письменник і суспільство» порушено й у сюжеті «...В сорокліте великого подвигу». Наголошено, що прикметною особливістю цього ювілею І. Франка, крім масштабів ушанування, було й те, що

в ювілейних урочистостях узяли участь майже всі верстви українського суспільства. Ювілейні урочистості проходили під знаком визнання заслуг І. Франка як одного з найвидатніших творців національного відродження. Ювілейний рік став також могутнім імпульсом для осмислення Франка-митця. Тоді було написано багато праць про письменника: від ювілейних повідомлень, популярних статей у пресі до перших спроб синтетичних монографій про І. Франка, намагань комплексно охопити феномен його творчої особистості на тлі тогочасного мистецького та національно-політичного життя. З-поміж ювілейної літератури виокремлено ті студії, в яких заховано «ключі» для зрозуміння й осмислення у критиці феномена І. Франка (авторства С. Єфремова, М. Возняка, Я. Яреми, Р. Заклинського, О. Богуна, О. Колесси, М. Євшана, В. Супранівського, С. Смаль-Стоцького, С. Петлори).

Цілу низку сторінок Франкового життєпису розкрито в таких сюжетах монографії, як «Час московського наїзду...», «...Пробуваючи у приюті» й «Весно, ти мучиш мене...». Наведено чимало маловідомих мемуарних свідчень, які проливають світло на життя І. Франка під час російської інвазії. Акцентовано, що печальні обставини особистої біографії письменника (самотність, злиденне матеріальне становище, тривога за долю синів, погіршення здоров'я) не послабили його інтересу до проблем сучасного життя, до перебігу війни, про що твердили деякі мемуаристи. Промовистим свідченням цього є насамперед низка оригінальних Франкових поезій 1914–1916 рр., лейтмотив яких – віддзеркалення теми війни.

Висвітлення життєпису І. Франка проведено на точній документальній і хронологічній основі. Установлено датування деяких листів письменника, а також скориговано окремі авторські дати (і листів, і поезій), окреслено хронологічні межі перебування письменника в Ліпську, в притулку Січових Стрільців тощо.

Своєрідність творчого процесу І. Франка останнього десятиліття висвітлено в розділі «Мав утруднену всяку духову працю», де розглянуто біографічну зумовленість літературно-критичної, наукової та поетичної спадщини письменника.

Творчі обрії І. Франка після вибуху хвороби в її гострій формі безмірно звужилися. Назавжди замовкли Франко-драматург і Франко-прозаїк. Франко-поет озвався лише після тривалої паузи. Найбільшим досягненням І. Франка останнього десятиліття стали студії в царині давньої літератури та фольклору, завершення роботи над п'ятитомним корпусом «Апокрифів і легенд з українських рукописів» і над тритомною (в шістьох книгах) збіркою «Галицько-руських народних приповідок», над серією «Студії над українськими народними піснями», а також публікація багатьох інших пам'яток давнього письменства, низки літературно-критичних статей, перекладів і переспівів, численних рецензій (останні не раз вельми суб'єктивні).

Особливості психологічного феномена І. Франка останніх років життя дуже яскраво віддзеркалює і «Wielka Utrata» – манускрипт невідомого автора, що його письменник видав наприкінці 1913 року як п'яту, «нововідкриту», частину «Дзядів» А. Міцкевича. Польська преса (на публікацію з'явилися численні рецензії) потрактувала Франкове видання як документ душевної недуги автора – документ, що має лише біографічне значення. Заперечуючи авторство А. Міцкевича, польські критики водночас твердили, що його ім'я з'явилося на палітурці Франкового видання зовсім не випадково: цим І. Франко, мовляв, прагнув виправити свій давній «гріх» перед поляками за статтю «Поет зради», очистити власне сумління.

Без знання біографії І. Франка неможливо також інтерпретувати і його поетичний доробок останніх років. На 1914–1916 рр. припадає найбільше віршів поета. Зумовлено це було тим, що якраз тоді в нього трохи «розв'язалися» руки, паралізовані ще навесні 1908 року, й він зміг писати самостійно. Друга причина – Перша світова війна, події якої глибоко хвилювали поета. Переважну більшість поезій передсмертних років не позначено печаттю таланту. Обставини біографії І. Франка останніх років не лише мали вплив на естетичну вартість його творів, але значною мірою визначили їхній зміст, а також стиль. Кошмарні сни, фантазмагоричні видіння, галюцинації (як вияв хвороби) породили у Франкових віршах останнього періоду багато моторошних сцен, натуралістичних описів смерті, які не мають нічого спільного з поезією. Це – тільки документи недуги їхнього автора, його душевних і фізичних страждань. Лише деякі з цих поезій було опубліковано за життя автора, окремі – перегадом, а значна частина аж донедавна (до публікації в «Додаткових томах до «Зібрання творів Івана Франка у 50 томах» (у 52-му томі)) зберігалась у рукописах в особистому архіві письменника в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Причини: в жодну модель тодішнього офіційного літературознавства не вкладалася поетова візія України, його мрії про державність. Це – по-перше. По-друге, головний патос численних поезій І. Франка воєнної пори становить викриття політики російського самодержавства, розбоїв, які чинила російська армія в Галичині.